

OTA-ONALAR BILAN ISHLASHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O‘RNI VA AHAMIYATI

Davletova Nigora Xudayberganovna

Bog‘ot tumani 19-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi

Isayeva Gulyor Yo‘ldoshovna

Bog‘ot tumani 21-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi

Olimova Shahodat G‘ayrat qizi

Bog‘ot tumani 33-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ota-onalar bilan ishlashda psixologik xizmatning o‘rni, uning ta‘lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati hamda oila va maktab hamkorligini mustahkamlashdagi vazifalari yoritiladi. Shuningdek, ota-onalarga psixologik maslahat berish va sog‘lom oilaviy muhit yaratish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: psixologik xizmat, ota-ona, oila, tarbiya, maktab psixologi, hamkorlik, psixologik maslahat, emotsional muhit.

KIRISH

Bugungi kunda ta‘lim tizimida psixologik xizmat faoliyati muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, ota-onalar bilan samarali ishlash bolaning har tomonlama rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Oila bolaning ilk tarbiya maskani bo‘lib, uning shaxs sifatida shakllanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Psixologik xizmatning asosiy vazifalaridan biri ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yishdir. Bu hamkorlik orqali bolaning psixologik holati, xulq-atvori va o‘qishdagi muammolarini o‘z vaqtida aniqlash mumkin.

Psixologik jihatdan sog‘lom oilaviy muhit bolaning emotsional rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Mehr-muhabbat va qo‘llab-quvvatlash mavjud oilalarda bolalar o‘ziga ishonchli va faol bo‘lib ulg‘ayadi.

Maktab psixologi ota-onalarga farzand tarbiyasi bo'yicha tavsiyalar beradi. Bu tavsiyalar orqali ota-onalar bolaning yosh va individual xususiyatlarini to'g'ri tushunishga o'rganadilar. Psixologik suhbat va treninglar ota-onalarda muloqot madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi. O'zaro tushunish va hurmat oiladagi nizolarni kamaytiradi.

Ayrim hollarda bolalarda uchraydigan agressiya, tortinchoqlik yoki o'qishga qiziqmaslik kabi holatlar oilaviy muhit bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli psixolog ota-onalar bilan individual ishlashi zarur.

Ota-onalar yig'ilishlari va davra suhbatlari ham psixologik xizmatning muhim shakllaridan biridir. Bu tadbirlar orqali ota-onalar tarbiyadagi dolzarb masalalar haqida ma'lumot oladilar. Psixologik xizmat ota-onalarda stressni boshqarish va farzand bilan sog'lom munosabat o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi.

Maktab va oila hamkorligi bolaning ta'lim va tarbiyasida samarali natija beradi. Ota-ona, pedagog va psixologning birgalikdagi faoliyati bolaning barkamol rivojlanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida ota-onalar, o'qituvchilar va psixologlar o'rtasidagi hamkorlik bolani har tomonlama rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Ayniqsa, maktab psixologining faoliyati ota-onalar bilan o'zaro muloqotda ruhiy-pedagogik muvofiqlikni ta'minlash, bolaning emotsional farovonligini qo'llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega.

Psixologik xizmat — bu ta'lim muassasasida sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishga yo'naltirilgan ilmiy-amaliy faoliyat tizimidir.

Psixologik xizmatning asosiy maqsadi :

Ota-onalar bilan ishlashdagi psixologik xizmatning maqsadi — bola shaxsining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish, ota-onalarning psixologik madaniyatini oshirish va oila-maktab o'rtasidagi psixologik muvozanatni saqlashdan iborat.

Ushbu xizmatning dolzarbligi shundaki, oila — bu shaxs rivojining birlamchi ijtimoiy muhiti bo'lib, undagi har qanday psixologik holat farzandning o'qishdagi motivatsiyasi, xulqi va o'zini baholashiga bevosita ta'sir qiladi.

Psixologik xizmatning asosiy vazifalari :

Ota-onalar bilan ishlashda maktab psixologi quyidagi vazifalarni bajaradi: Psixodiagnostika — bola shaxsiy xususiyatlari, temperament, emotsional holat va moslashuv darajasini aniqlash;

Psixoprofilaktika — oilaviy nizolar, tarbiya uslublaridagi xatoliklarni oldindan aniqlash va oldini olish;

Psixokorreksiya — bolaning emotsional yoki ijtimoiy muammolarini bartaraf etish uchun psixologik mashgʻulotlar oʻtkazish;

Psixologik maslahat (konsultatsiya) — ota-onalarga farzand tarbiyasi, oʻquv motivatsiyasi, oʻzaro muloqot madaniyati boʻyicha maslahatlar berish; Maʼrifiy faoliyat — ota-onalar uchun trening, seminar, konferensiya, otaonalar klublarini tashkil etish.

Ota-onalar bilan psixologik ish shakllari

Psixologik xizmat ota-onalar bilan turli individual va guruhli ish shakllarini qoʻllaydi:

Individual konsultatsiyalar — muayyan bola bilan bogʻliq muammoni tahlil qilish va ota-onaga yoʻl-yoʻriq koʻrsatish;

Ota-onalar seminarlari va treninglari — “Ota-onaning shaxsiy masʼuliyati”, “Farzandimning emotsional ehtiyojlari” kabi mavzularda;

Psixologik oʻyinlar va treninglar — oila aʼzolari oʻrtasida oʻzaro tushunish va ishonchni oshirishga qaratilgan;

Psixologik anketalar va testlar — ota-onalarning tarbiyaviy yondashuvi va munosabat uslubini aniqlash.

Masalan, “Ota-onaning bolaga munosabatini oʻlchash testi” yoki “Ota-onalik stress darajasi” soʻrovi.

Ilmiy-nazariy asos

Ota-onalar bilan ishlashda psixologik xizmat insonparvarlik psixologiyasi (K. Rojers, A. Maslou), faoliyat nazariyasi (A.N. Leontev), va sotsiopsixologik yondashuv (L.S. Vygotskiy, D.B. Elkonin) tamoyillariga tayanadi.

K. Rojersning “empatik tinglash” konsepsiyasi ota-onalar bilan samimiy, ishonchli muloqot oʻrnatishda muhim.

A. Maslouning “ehtiyotlar ierarxiyasi” nazariyasi esa bolalarning xulq-atvori va motivatsiyasini tushunishga yordam beradi.

Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasi ota-onalarga farzandni o‘qitishda individual yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

6. O‘zbekiston tajribasi va xorijiy amaliyot

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tomonidan “Maktab psixologi faoliyatini takomillashtirish konsepsiyasi” (2021-y.) asosida ota-onalar bilan ishlashda psixologik xizmatning o‘rni mustahkamlandi.

Psixologlar maktablarda ota-onalar uchun “Psixologik madaniyatni oshirish haftaliklari”, “Ochiq eshiklar kuni” kabi tadbirlarni o‘tkazmoqda.

Xorijiy mamlakatlarda esa (AQSh, Finlyandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya) psixologlar ota-onalar bilan ishlashni oilaviy maslahat markazlari, psixologik treninglar, onlayn maslahat platformalari orqali amalga oshiradi. Bu yondashuvlar individual yondashuv, konfidensiallik va hamkorlik tamoyillariga tayanadi.

Psixologik xizmat — bu ta’lim tizimida oila va maktab o‘rtasidagi ko‘prikdir. U bolaning shaxsiy rivojlanishi, ruhiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi.

Ota-onalar bilan muntazam psixologik muloqot, treninglar va maslahatlar orqali pedagogik madaniyat oshadi, oilaviy tarbiya sifati yaxshilanadi, maktabdagi ijtimoiy-psixologik muhit sog‘lomlashadi.

7. Ota-onalar bilan ishlash samaradorligini oshirish yo‘llari va natijalarni tahlil qilish

Bugungi globallashtirish davrida ta’lim tizimining muvaffaqiyati nafaqat o‘qituvchi va o‘quvchiga, balki ota-onalarning faol ishtirokiga ham bevosita bog‘liqdir. Ota-onalar bilan ishlash samaradorligi — bu ta’lim jarayonining psixologik, pedagogik va ijtimoiy natijalarini belgilovchi muhim mezonlardan biridir.

Ota-onalar hamkorligining samaradorligini oshirish uchun ilmiy asoslangan yondashuv, zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish va natijalarni tahlil qilish zarur.

2. Samaradorlik tushunchasining ilmiy mazmuni

Samaradorlik — bu belgilangan maqsadga erishish darajasini, jarayonning sifat ko‘rsatkichlarini hamda natijaning ijtimoiy-psixologik ahamiyatini ifodalovchi tushunchadir.

Ota-onalar bilan ishlash samaradorligini quyidagi mezonlar orqali baholash mumkin:

Ota-onalarning pedagogik va psixologik madaniyatining o‘shishi;

Ota-onalarning maktab hayotida faol ishtirok etishi;

Bola shaxsining o‘quv motivatsiyasi va ijtimoiy moslashuvining yaxshilanishi;

O‘qituvchi-oila o‘rtasidagi o‘zaro ishonch va kommunikatsiyaning mustahkamlanishi.

3. Samaradorlikni oshirishning ilmiy asoslangan yo‘llari

Ota-onalar bilan ishlashda samaradorlikni oshirish uchun quyidagi pedagogik va psixologik mexanizmlardan foydalanish tavsiya etiladi:

3.1. Tizimli yondashuv

Hamkorlikni epizodik tadbirlarga emas, balki uzluksiz va tizimli faoliyatga aylantirish zarur.

Masalan: yil davomida ota-onalar uchun rejalashtirilgan seminar-treninglar, suhbatlar, psixologik testlar, individual maslahatlar.

3.2. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv

Har bir ota-onaning shaxsiy psixologik xususiyatlarini, oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holatini inobatga olgan holda ishlash samaradorlikni oshiradi. Bu V.A. Suxomlinskiy va A.S. Makarenko nazariyalarida “shaxsga individual yondashuv” tamoyili sifatida asoslab berilgan.

3.3. Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash

Ota-onalar bilan ishlashda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), trening, charxpalak, klaster, debate, “onlayn maslahatlar” kabi metodlarni qo‘llash samaradorlikni oshiradi.

Masalan, Zoom orqali “Farzandim — mening faxrim” mavzusida onlayn otaonalar uchrashuvi tashkil etish.

3.4. Motivatsion yondashuv

Ota-onalarni hamkorlikka jalb etishda rag‘bat tizimini joriy etish foydali. Masalan: faol ota-onalarni maktab tadbirlarida faxriy yorliq, tashakkurnoma bilan taqdirlash — ularning motivatsiyasini oshiradi.

- Ota-onalar bilan ishlash natijalarini tahlil qilish
- Ilmiy tahlil quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:
- Diagnostika – dastlabki holatni o‘rganish (anketa, so‘rov, suhbat orqali);
- Monitoring – ota-onalar bilan ishlash jarayonini kuzatish;
- Baholash – natijalarni sifat va miqdor ko‘rsatkichlari orqali o‘lchash;
- Tahlil va takomillashtirish – olingan natijalar asosida kelgusi ishlarni rejalashtirish.

Masalan, “Ota-onalarning pedagogik faollik darajasi” monitoringi yoki “Farzand tarbiyasiga munosabat” diagnostikasi yordamida tahlil o‘tkazish mumkin.

Xorijiy tajriba :

Xorijiy mamlakatlarda ota-onalar bilan ishlash samaradorligini oshirish uchun quyidagi tajribalar qo‘llanadi:

Finlyandiya modeli – ota-onalar o‘qituvchilar bilan haftalik muloqotga ega bo‘lib, o‘quv jarayoni haqida elektron platformalar orqali xabardor qilinadi. AQSh tajribasi – “Parent–Teacher Partnership” dasturi orqali ota-onalar farzandining o‘quv faoliyati, ijtimoiy ko‘nikmalari va ruhiy holatini kuzatishda bevosita ishtirok etadi.

Yaponiya amaliyoti – ota-onalar har oy “sinflar kengashi” yig‘ilishlarida qatnashib, ta’lim jarayonini birgalikda baholaydi.

Bu tajribalar O‘zbekiston sharoitida ham qo‘llanishi mumkin, ayniqsa raqamli texnologiyalar joriy etilayotgan bir davrda.

O‘zbekiston tajribasi:

O‘zbekiston ta’lim tizimida ota-onalar bilan ishlash samaradorligini oshirishga doir qator me’yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan:

“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun (2020-yil);

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori “Ota-onalar pedagogik madaniyatini oshirish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida” (2022-yil); Xalq ta‘limi vazirligi huzurida ota-onalar bilan ishlash bo‘yicha metodik markazlar tashkil etilishi. Mazkur hujjatlar ota-onalar bilan ishlash samaradorligini institutsional darajada qo‘llab-quvvatlamoda. Ota-onalar bilan ishlash samaradorligini oshirish — bu ta‘lim sifatini yaxshilash, bolada ijobiy motivatsiyani shakllantirish, hamda o‘qituvchi–oila– psixolog uchligini barqaror tizimga aylantirishning kalitidir.

Ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, samarali ota-onalar bilan hamkorlik natijasida: o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan munosabati ijobiylashadi; o‘qituvchi va oila o‘rtasida ishonch kuchayadi; ota-onalarning pedagogik faolligi oshadi; ta‘lim sifati va psixologik muhit yaxshilanadi.

XULOSA

Shunday qilib, ota-onalar bilan ishlash samaradorligini oshirish — bu pedagogik tizimning integral komponenti, u ilmiy yondashuv, uzluksizlik va hamkorlik tamoyillariga asoslanishi zarur. Xulosa qilib aytganda, ota-onalar bilan ishlashda psixologik xizmatning o‘rni va ahamiyati juda katta. To‘g‘ri psixologik yondashuv va hamkorlik orqali sog‘lom oilaviy muhit yaratish hamda farzand tarbiyasida ijobiy natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI :

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta‘lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi. *Maktab, oila va jamoatchilik hamkorligi bo‘yicha metodik qo‘llanma*. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2022.
3. Hasanboeva O. *Pedagogika*. – Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti, 2019.
4. To‘raqulova G., Qurbonova M. *Pedagogik psixologiya*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
5. Yo‘ldoshev J.G. *Ota-onalar bilan pedagogik hamkorlik tizimi*. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.

6. Abdullayeva N. *Oilaviy tarbiya asoslari*. – Toshkent: “Iqtisod-moliya”, 2020.
7. Raximova N. *Maktab va oila hamkorligining zamonaviy shakllari*. – Toshkent: TDPU ilmiy to‘plami, 2021.
8. “Umumta’lim maktablarida ota-onalar bilan ishlash yo‘riqnomasi.” – O‘zbekiston Respublikasi XTV buyrug‘i, 2022-yil.